

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 37

Заснований в 1996 році

Рівне – 2007

ББК 74.20

О - 59

УДК: 159: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 37. — Рівне: РДГУ, 2007. — 274 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психосоціального розвитку особистості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Вербець Владислав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мігюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 9 від 29. 03. 2007 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2007

Але віддалені життєві цілі досить рідко узгоджуються з актуальною життєвою ситуацією, з найближчими буденними планами. Саме цей момент і необхідно розглянути, цей взаємозв'язок допомогти усвідомити. Інколи юнакові досить важко обмежити себе, відмовитись від багатьох зацікавлень заради однієї професійної мети. Якщо навіть вибір уже зроблено, траєкторію життєвого шляху визначено, все одно прикро відмовлятися від стількох можливостей, які могли би здійснитися.

Чи можливо рухатись вперед без самообмежень? Що таке вольове зусилля і волонтаризм? Як сформувати у собі цілеспрямованість, яка не гальмує спонтанність і креативність, не заважає особистісному зростанню? У цьому напрямі також необхідна професійна допомога психолога.

І нарешті, продуктивним є той напрям роботи зі старшими школярами, який дає юнакові можливість побачити власну роль у побудові свого життєвого світу. Хто на сьогодні є режисером цієї життєвої драми? Яке амплуа вибирає наш герой у цій виставі? Чому саме таку роль він вважає найкращою для себе? В чому причини несамостійності, залежності від обставин? Як можна було б позбутися цієї залежності? Що для цього вже зараз треба зробити? Кожна людина стає повноправним господарем того величного і унікального спектаклю, яким є її життя. Тому лише зрозумівши власну історію, усвідомивши найголовніші життєві перспективи, людина навчається бути собою і сьогодні, не випускаючи керма серед буденних штормів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии. – М.: Рефл-Бук, 1995. – 312 с.
2. Бюлер Ш. Социально-психологическое изучение ребенка. – М.-Л.: Учпедгиз, 1931. – 255 с.
3. Фейдимен Дж., Фрейгер Р. Личность и личностный рост. – М.: Просвещение, 1992. – 346 с.

Резюме. Стаття посвячена проблеме особенностям консультирования старших школьников с целью их самоопределения, выбора профессии и жизненных планов.

Ключевые слова: старшеклассник, консультирование, самоопределение, профессия, жизненные планы.

Summary. The article deals with the senior pupils' counseling peculiarities with the aim of their self-determination, profession choosing and life plans.

Key words: senior pupils, counseling, self-determination, profession, life plans.

УДК: 159.923.2 : 947.34

О.В. СТОРОЖ

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ ОСОБИСТОСТІ ЗА РЕГУЛЯТИВНО-ДЕТЕРМІНІСТСЬКОЮ КОНЦЕПЦІЄЮ

Резюме. Статтю присвячено ілюстрації життєвого шляху особистості за регулятивно-детерміністською концепцією В.Т. Циби. Розглянута схематична програма життєдіяльності особистості в усіх соціальних інституціях. Показана роль соціогенних потреб у досягненні життєвих перспектив особистості.

Ключові слова: соціальний суб'єкт; особистість; соціальне і штучно-природне ціннісне середовище; гомеостатична і гетеростатична системи; матеріальні і духовні цінності; біогенні, психогенні і соціогенні потреби; соціальні настанови; соціальна ентропія; негентропія (антиентропія); соціальні інституції; приводженні і набуті параметри; здібності; детермінуючі і регулюючі параметри; творчість; творча особистість; самоствердження; самореалізація; самоактуалізація; творчий процес; "дереводілей"; цілепокладання; сенс життя; життєдіяльність; життєвий шлях особистості; життєва перспектива; життєва програма; програма життєдіяльності; життєва компетентність.

Постановка проблеми. Мета даної статті – проілюструвати запропоновану, раніше опубліковану регулятивно-детерміністську парадигму теорії особистості В. Т. Циби [8], логічно обґрунтовану міркуваннями системного підходу до аналізу соціальних суб'єктів в ціннісному середовищі, частинним випадком яких є людина і особистість [8,9]. Проблема життєвого шляху особистості надто складна і різноманітна, щоб цілісно, з врахуванням індивідуальних перспектив кожної людини, викласти її в статті. Розробки з даної тематики проводяться давно вченими багатьох країн світу. Зі станом досліджень з цієї проблематики докладніше можна познайомитись з публікацій науковців українських наукових шкіл, зокрема, академіка Л.В. Сохань, професора В.М. Ямницького [2,3,10]. Так, на думку, Л.В. Сохань, слід розрізняти життєву програму і життєву перспективу. Життєва перспектива – це картина майбутнього життя, а життєва програма - це стратегія досягнень. Програма є організуюча складова життєвої перспективи.

Щастя людини полягає саме у виробленні й успішній реалізації обґрунтованої програми життєдіяльності. Така програма розглядається як тенденція до прогнозування майбутнього, до визначення сенсу життя. В концепції В.Т. Циби схематично подано самостійний життєвий шлях особистості з використанням переліку низки якісно відмінних від традиційних положень саме регулятивно-детерміністської концепції теорії особистості [8].

Дана концепція дає змогу, застосовуючи методологію системного підходу, диференціювати властивості або параметри людини і особистості за різними класотворювальними основами, уточнюючи сутність деяких властивостей [9].

Отже, аналізуючи розвиток особистості спираючись на регулятивно-детерміністську концепцію, можна дійти висновку, що існують природжені параметри особистості, одні з них це – біогенні, психогенні потреби, задатки, здібності, тощо і набуті параметри особистості: соціогенні потреби, соціальні настанови, риси характеру, гендерні властивості, тощо, тобто все те, що набувається особистістю в процесі її соціалізації. Згідно положення даної концепції до природжених параметрів ще відноситься здібність до творчості (здібність творення) в різноманітних видах діяльності (або творчість, креативність). В процесі соціалізації особистість розвиває і удосконалює свою природжену здібність до творення в будь-якій діяльності тим самим набуваючи певні риси характеру такі, як: кмітливність, проникливість, цілеспрямованість, рішучість, самостійність, прогресивність, ініціативність, наполегливість, оптимістичність, відкритість, впевненість, сміливість, толерантність, тощо. В процесі розвитку здібності до творення, з'являється ряд соціогенних потреб і стратегічна соціогенна потреба в творчій самореалізації на шляху життєвих перспектив. Процес задоволення соціогенних потреб є безкінечним, тому що процес творення є безкінечним. Чинники, які спонукають особистість вдосконалювати свою здібність до творення – а ж до творчої обдарованості, таланту, геніальності – є вмотивованість особистості у тому, що її бажання в досягненні певної цілі можуть мати певні рамки, обмеження, з метою отримання більшої насолоди від результату певного творіння. Проте якщо дана ціль не задовольняється, або не співпадає з ідеальним результатом, то виникає когнітивний дисонанс, який виступає також руйнівним чинником в швидкому досягненні творчої соціогенної потреби і в проходженні наступного етапу соціалізації особистості в творінні техногенно-природного ціннісного середовища. Для кращої реалізації творчої потреби також відіграє елемент накопичення вартості (корисності), який дає відчуття вільного творчого польоту. І, як результат, самий високий критерій вдалої соціалізації особистості на її життєвому шляху це – творча самореалізація [7,8]. Отже, особистість, яка вдало задовольняє свої соціогенні потреби, яка творить, а не споживає матеріальні і духовні цінності середовища і володіє такими рисами характеру як незалежність, автономність, відкритість, безпосередність, демократичність тощо (за А. Маслоу) є творчо реалізованою особистістю в сучасному соціумі, яка визначила свій перспективний інтегральний статус і його складові у кожній соціальній інституції в процесі реалізації життєвої програми з врахуванням власних здібностей і можливостей [1].

Спробуємо детальніше проаналізувати вище згаданий приклад творчої реалізації особистості в процесі її життєдіяльності спираючись на конкретну ілюстрацію теоретичного аналізу В.Т. Циби [8,9].

Уявимо життєвий простір соціальних суб'єктів (формальних і неформальних організацій та окремих осіб) у вигляді мережі, за допомогою якої вони зв'язані різними параметрами, насамперед, потребами-цілями і соціальними настановами, між собою та з цінностями штучно-природного і соціального середовища, структурованого за соціальними інституціями. Соціальні суб'єкти пов'язані між собою потребами-цілями в мережі, причому окремі люди пов'язані між собою особистими потребами-цілями безпосередньо або в рамках «дерев-цілей» організацій. Виділимо в цій мережі соціальних суб'єктів мережу, де суб'єктами є тільки люди. У кожному вузлі мережі знаходиться людина як біо-психо-соціальна істота зі своїми потребами, соціальними настановами, рисами характеру, здібностями, компетентністю, темпераментом тощо. Ця мережа постійно калейдоскопічно змінюється, приймаючи форми нових мереж, внаслідок постійної міграції людей з своїми потребами-цілями між різними соціальними інституціями, включаючись у відповідні контактні групи різних формальних організацій і неформальних груп (сім'я, трудовий колектив, партійний осередок, навчальна група, аматорська група, парафія) з переключенням особистих домінантних потреб-цілей відповідно до їх колективних потреб-цілей або залишаючись з власними потребами-цілями поза організаціями [4].

Циба В.Т. припускає ствердження, що в процесі розвитку цивілізації відбувається перерозподіл населення між нижньою, середньою й верхньою соціальними верствами з наближенням до оптимального значення такого розподілу з істотною часткою елітарної верстви населення. Наявність потужної середньої верстви (середнього класу) населення з істотною часткою верхньої верстви з творчою „ елітою забезпечують стабільність суспільства і передбачуваний його розвиток. А останнє можливе при організації у суспільстві ефективної системи освіти й виховання дітей та юнацтва, в якій би передбачалась програма соціалізації, яка, у свою чергу, передбачала б визначення індивідуальних стратегічних цілей і програм життєдіяльності дітей перед і після переходу в дорослий вік, забезпечуючи їх гармонійне включення у відповідні соціальні інституції й підвищення статусу в міру реалізації індивідуальних програм життєдіяльності [4,8].

Ще не так давно в історичному вимірі життєвий шлях стратегічно визначався родинною та релігійною соціальними інституціями: народження людини — одруження — народження дітей — вихід на пенсію і старість. Але з розвитком цивілізації постала необхідність прогнозування життєвого шляху в інших соціальних інституціях, насамперед, в економіко-трудова для матеріального забезпечення свого існування, в культурницькій і педагогіко-освітянській для задоволення своїх творчих інтересів згідно зі здібностями, в громадсько-політичній для впливу на суспільні явища тощо.

Вчені давно намагаються прослідкувати життєтворчий шлях особистості від зародження мрій у свідомості дітей, здатності до цілепокладання і формування соціогенних потреб, подальше планування їх реалізації в близькій і віддаленій перспективі. Якісно відрізняються періоди життя особи до і після набуття са-

можливості. Умовно життєвий шлях людини Циба В.Т. ділить на період життя на утриманні батьків і на період самостійного життя. Аналогічно процес соціалізації особистості було поділено на підготовчий і активний періоди [2,5,6,10].

Формально від народження і до одержання паспорту, а реально — до набуття професії й одруження, особа десь до 20-25 років знаходиться на утриманні батьків. Це означає, що вона, як біосоціальна істота, задовольняє свої природжені і набуті потреби за рахунок батьків (сироти — за рахунок держави). Тобто в сім'ї в оптимальній формі закладена підтримка перманентного режиму постачання для організму дитини необхідних споживних речовин (задоволення біогенних потреб), створення сприятливих психічних умов існування (задоволення психогенних потреб), і забезпечення розвитку творчих здібностей шляхом створення модельних чи реальних матеріальних і духовних цінностей (задоволення со-ціогенних потреб). Батьки беруть на себе відповідальність підготовки дітей до дорослого самостійного життя. При цьому вони виходять з наявності здібностей дитини до певних видів діяльності (логіка мислення, пам'ять, музичний слух, задатки до малювання, фізичні дані тощо) і з оцінки своїх фінансових можливостей утримувати дитину, надати їй необхідну професію і освіту, щоб вона змогла утримувати себе і членів майбутньої сім'ї, а головне — розкрити свої таланти і самореалізуватись [4].

Але важко передбачити на кілька років і десятки років, яке місце дитина займатиме у кожній соціальній інституції: в якій галузі буде працювати, робітником чи службовцем, комерсантом чи лікарем і якою буде його кар'єра; яку займатиме позицію в політичному житті, чи буде активно працювати в обраній політичній партії з метою зробити політичну кар'єру чи обмежиться пасивною роллю у виборчих кампаніях; чи присвятить себе творчій праці за здібностями в науці і мистецтві, буде вченим, композитором, актором, винахідником; як збирається набувати професійні знання, підвищувати кваліфікацію, майстерність; коли і з ким одружиться і яку матиме сім'ю; яким бачиться релігійне життя і так далі. В.Т. Циба стверджує, що у сім'ях інтелегентних та заможних такі програми для дітей формуються на більш далеку перспективу з більш чітко окресленими життєво-стратегічними цілями з забезпеченням умов їх реалізації. Більш-менш досконалі програми життєдіяльності мають здебільшого представники еліти, особливо у сім'ях з професійними традиціями, наприклад, артистів, вчених, художників, ремісників, тощо. Але і в програмах життєдіяльності членів таких сімей важко передбачити в деталях дію можливих позитивних і негативних чинників, які непередбачено виникають. Легше передбачити життєвий шлях в нетворчій сфері — продавця у магазині, водія транспортного засобу, робітника на підприємстві тощо, де свою працю індивід пов'язує лише з заробітком. Розповсюдженим явищем є те, що індивіди, які не здатні сформулювати відносно чіткі програми життєдіяльності, не мають чітко окресленої життєвої мети, живуть, як кажуть, одним днем. У таких ситуаціях на перший план виступають споживацькі потреби, а задоволення їх інколи набуває злочинного характеру.

Розглянемо коротко процес зародження і розвитку життєвих перспектив і програм у свідомості особи, що живе в колі сім'ї [4,8]. Формування свідомого життя починається з оволодіння дитини мовою, логікою мислення і здатністю до висловлювання суджень. У ранньому дитинстві з оволодінням мовою відбувається формування лише деяких первинних соціогенних параметрів дитини в сім'ї. До підліткового віку дитина не задумується над віддаленою перспективою і живе сьогоднішнім, задовольняючи ситуативно щоденні безпосередні біо- і психогенні потреби. Але в дитинстві в процесі виконання завдань та в ігрових змаганнях з однолітками вона навчається цілепокладанню — основі формування з часом соціогенних потреб, спрямованих на життєві досягнення в перспективі. У підлітковому віці діти здатні відкладати безпосереднє задоволення потреб на пізніший час, передбачаючи більш підходящі умови для такої дії у майбутньому. У шкільному віці під соціальним впливом батьків, учителів, художньої літератури тощо виразніше формуються і проявляються набуті в процесі соціалізації соціогенні потреби, пов'язані з віддаленим майбутнім. В юнацькі роки чіткіше проявляються ознаки людини як особистості, яка свідомо оцінює свої інтелектуальні і фізичні, а також фінансові можливості у виборі кар'єри, професійної діяльності, подальшому розвитку соціогенних потреб відповідно до своїх здібностей і таланту. На цьому етапі спроб уявлення юної молоді реалізації часто романтичних мрій в перспективі відзначаються високими безкомпромісною і домаганнями. Набуті в дитинстві навички цілепокладання, переважно в іграх, пізніше, в зріліші роки, під дією мотивації батьків і вихователів та власних мотивів втілюються у вигляді соціогенних потреб творення цінностей штучного середовища з довготерміновою перспективою і прицілом на віддалену самореалізацію. Успішна реалізація соціогенної мети-потреби когнітивної гетеростатичної системи людини передбачає перманентне забезпечення біо- і психогенних потреб гомеостатичної системи організму, для чого потрібен пристойний прибуток. Така програма життєдіяльності особистості до стадії зрілого віку лише формується, готується, і тільки після включення її в формальні і неформальні утворення різних соціальних інституцій реалізується згідно з закладеними в ній цілями і способами їх досягнення. В такій програмі закладаються і показники статусу в усіх соціальних інституціях. Але оскільки процес соціалізації індивіда триває усе життя – від народження до глибокої старості – і відрізняється інтенсивністю у різні вікові періоди, то конкретні програми життєдіяльності в ході реалізації потребують постійної корекції з урахуванням змін обставин і цінностей соціального середовища відповідних життєвих етапів. У свою чергу формування і асиміляція цих програм характеризує ступінь соціалізації індивіда в сфері кожної соціальної інституції [4,6].

У початковий період соціалізації дитини, підлітка, юнак чи дівчини відбуваються лише визначення стратегічних життєвих цілей та розробляються й оцінюються тактичні схеми щодо їх реалізації. З переходом від життя утримання до самостійного життя відбувається якісний стрибок на життєвому шляху індивіда: тепер

він здатен утримувати не тільки себе, але і майбутню сім'ю, нести за її існування й розвиток матеріальну й моральну відповідальність.

З віком життєвий шлях кожного індивіда галузиться за соціальними інституціями, яким відповідають окремі програми життєдіяльності у трудовому колективі, в партійному осередку, в освітянському закладі, в аматорському гуртку, в сімейному колі, в парафії [6,8].

Ефективне використання власної життєвої компетентності полягає в раціональному використанні її при плануванні і конкретизації планів у кожній соціальній інституції на більш-менш тривалій період. Програма життєдіяльності має передбачати забезпечення існування гомеостатичної і гетеростатичної систем людини. Іншими словами, програмою мають бути конкретизовані засоби забезпечення продуктами споживання і нормальними умовами життя і розвитку організму людини та засоби задоволення соціогенних потреб творчого характеру особистості [8,9].

Найважливішою для планування життєвого шляху є життєва компетентність в родинній соціальній інституції. На відміну від інших інституцій, саме в родинній задовольняється комплекс біо-, психо- і соціогенних потреб. Кожен індивід є об'єктом виховання в сім'ї, в навчальних закладах і одночасно є суб'єктом виховання насамперед своїх дітей, представників молодших поколінь. Від народження й до глибокої старості людина живе в колі рідних і родичів. Особисте щастя кожного у вирішальній мірі залежить від сприятливого мікроклімату в сім'ї, від стану душевного комфорту кожного члена сім'ї.

Джерела існування людини забезпечуються місцем і статусом в економічній соціальній інституції. Більшість населення, яка становить так званий середній клас, існує за рахунок доходів з власної праці в нетворчих сферах діяльності. Робітники, спеціалісти, інженери, службовці, продавці, водії транспорту тощо, задіяні в технологіях виробництва, в адміністраціях організацій, в сфері обслуговування тощо, працюють заради заробітку для утримання себе і своєї сім'ї.

Формування економіко-трудова гілки програми життєдіяльності базується на ранньому виявленні здібностей людини до того чи іншого виду діяльності, на виявленні професійної орієнтації, на виборі навчальних закладів для здобуття освіти, професії спеціальності з метою створення вартісного фінансового резерву. За цією програмою мають бути збалансовані доходна і витрати-частини сімейного бюджету. Людина передбачає розподіл коштів на задоволення біо-, психо- і соціогенних потреб в інших соціальних інституціях: на діяльність у громадсько-політичних організаціях, на задоволення творчих потреб, на організацію дозвілля, на підвищення кваліфікації, на навчання і виховання дітей, на забезпечення себе і сім'ї продуктивними і промисловими товарами тощо.

Схильні до творчої діяльності особи задовольняють свої творчі потреби в сфері науки, техніки і мистецтва в аматорських закладах культурницької соціальної інституції, що теж має передбачатись у програмах життєдіяльності. Представники творчої еліти, які становлять порівняно невелику частину населення, задовольняють свої творчі соціогенні потреби як на професійно-аматорському, так і на професійно-трудоному рівнях, переважно в закладах культурницької соціальної інституції.

У процесі соціалізації має бути передбачений життєвий шлях в межах педагогічної соціальної інституції з огляду концепції неперервної освіти протягом життя: кожен індивід обирає навчальні заклади для одержання й підвищення рівня освіти, майстерності, кваліфікації. З підвищенням освіти в формі науково-педагогічної діяльності особистість досягає найвищих щаблів пізнання і творення навколишньої реальності як науковець, як учений.

У процесі політичної соціалізації і формування ідеологічних позицій для багатьох індивідів важливо визначитись в політичному житті, пов'язати життєвий шлях з діяльністю певної політичної партії або іншої громадсько-політичної організації. Розглядаючи політичну діяльність як прагнення через владу втілити в життя нові, прогресивніші, моделі організації суспільного життя схильні до цього особистості вбачають майбутнє в політичній кар'єрі. Що стосується релігійної соціальної інституції, то ідентифікація людини з певним релігійним вченням, скажімо, з християнським, базується на вірі в його основоположні канони, скажімо, в біблейські заповіді, і віруючі люди дотримуються їх, одержуючи психічне полегшення в процесі засудження себе за скоєні гріхи і каяття в сповідах. Монахи, що пов'язують своє життя з служінням Богу, обирають з свого середовища ієрархів Церкви.

Отже, життєва компетентність людини пов'язана з визначенням особистістю свого місця і ролі в системі соціальних інституцій, як це показано [8,9]. Немає меж росту й удосконалення кожної особистості в кожній соціальній інституції, але при просуванні сходінками статусу соціальних пірамід на шляху до вершин збільшується конкуренція індивідів, і кожен досягає того ступеня, який відповідає його здібностям, освіті, майстерності, ступеня соціалізації, фінансовим можливостям, а також залежить від ситуативних причин. Всі ці чинники життєвого успіху по можливості враховуються при прогнозуванні і програмуванні життєвого шляху. Ступінь зрілості й активності на кожному місці соціальної ієрархії будь-якої соціальної інституції зумовлені суб'єктністю і правосуб'єктністю особистості. Правильне формування творчих соціогенних потреб відповідно до своїх здібностей і професійних нахилів, прогнозування і програмування засобів їх задоволення на життєвому шляху є запорукою самореалізації особистості, запорукою її успіхів і щастя [4,8,9].

Тому в ідеалі програма життєдіяльності має бути багатоцільовою і комплексною.

Проте, автор наголошує, що в перспективі у людини є і «непрограмовані» події. В реальному житті виникає безліч ситуативних проблем, при розв'язанні яких вона задовольняється «скромними» досягненнями

або терпить невдачі і несе втрати. У більшості випадків люди ставлять коротко- або середньотермінові цілі діяльності в межах різних соціальних інституцій, і в сукупності відповідні, переважно нечіткі програми не становлять комплексної програми життєдіяльності. Але як би життя не складалось, індивід включається в систему соціальних інституцій, які визначають основні напрями життєдіяльності і просування за статусами в кожній з них. Отже, особистість характеризується комплексним показником статусу, який як тенденцію визначає і комплексну програму життєдіяльності щодо задоволення соціогенних потреб в досягненнях у процесі творення цінностей штучного середовища.

Циба В.Т. підкреслює, що трудність реалізації цих програм зумовлена, насамперед, об'єктивними чинниками: по-перше, труднощами подолання самодовільних руйнівних ентропійних процесів, по-друге, умовами конкурентної організації діяльності соціальних суб'єктів, об'єктивно закладених в конкурентному принципі просування індивідів щаблями статусу ієрархічної соціальної піраміди [8,9].

В тактичній реалізації програм життєдіяльності до дії об'єктивних чинників додається безліч суб'єктивних чинників, пов'язаних з численними труднощами й порушеннями правових і моральних норм суб'єктами діяльності в процесі конкурентної боротьби на шляху до задоволення своїх матеріальних і духовних потреб. Як правило, більшість труднощів та порушень законодавства у конкурентній організації життєдіяльності суб'єктів пов'язані з визначенням та розподілом власності різноманітних матеріальних й інформаційно-ідеальних цінностей.

Висновки. Проаналізувавши життєдіяльність особистості за регулятивно-детерміністською концепцією В.Т. Циби, слід підкреслити, що в ідеалі програма життєдіяльності, на думку Циби В.Т., має бути багатоцільовою і комплексною. Так як особистість характеризується інтегральним показником статусу, який можна визначити загалом як нелінійну комбінацію показників окремих статусів у кожній соціальній інституції. Отже, для формування програми життєдіяльності необхідно визначити свій перспективний інтегральний статус і його складові у кожній соціальній інституції. А для цього потрібно сформулювати соціогенні потреби і соціальні настанови особистості на основі оцінки своїх здібностей і по можливості оцінити складові статусу. Критерієм щасливо прожитого життя є самореалізація особистості в результаті задоволення соціогенних потреб творчого характеру в одній чи кількох соціальних інституціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Маслоу А.Г. Дальние рубежи человеческой природы.- М.:Смысл,1999.- 425с.
2. Сохань Л.В. (Отв. ред.) Жизненный путь личности. – К.,1987.
3. Сохань Л.В. Головаха Е.И. Ануфриева Р.А., Балакирева О.Н., Очерятыный В.В. Психология жизненного успеха. – К., 1995.
4. Циба В.Т. Системна теорія особистості: регулятивно-детерміністська парадигма //Соціальна психологія. – 2005. – № 6. – С.18-30.
5. Життєва компетентність особистості / За ред. Л.В. Сохань та ін. – К., 2003.
6. Життєві кризи особистості. – К., 1998. – Ч. I і II.
7. Психологія і педагогіка життєтворчості. – К., 1995.
8. Циба В.Т. Системна соціальна психологія. – К., 2006.
9. Циба В.Т. Соціологія особистості: системний підхід (соціально-психологічний аналіз): Навч. посібник.-К.: МАУП, 2000.- 152 с.
10. Ямницький В.М. Психологія життєтворчої активності особистості: Монографія. – Одеса: СВД Черкасов М.П., Рівне: РДГУ, 2004. – 360 с.

Резюме. Стаття посвячена ілюстрації життєвого пути личности по регулятивно-детерминистической концепции В.Т. Циби. Рассмотренная схематическая программа жизнедеятельности личности во всех социальных институциях. Показанная роль социогенных потребностей в достижении жизненных перспектив личности.

Summary. The article is dedicated to illustration (analysis) of human life after V.T. Tsyba "regulating-determining" conception. It is analyzed schematic programme of the life activities of a personality in are social institutions. The author shows the meaning of social needs while approaching life prospects by a personality.

УДК: 158:658

А.Ф. СУЛЬЖУК

ПРОФЕСІЙНИЙ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ КОНКУРЕНТНОСПРОМОЖНОГО ФАХІВЦЯ

Резюме. Аналізуються проблеми підготовки та становлення конкурентноспроможного фахівця в умовах нових вимог ринку праці та сучасного стану розвитку науки, техніки, економіки. Методологічна основа побудована на особистісно-орієнтованому культурологічному підході до вищої освіти. Розкриваються професійні і особистісні вимоги до підготовки випускника вищої школи.

З М І С Т

<i>Від редакції</i>	3
Ямницький В.М., Литвиненко С.А. Життєві перспективи особистості в контексті психології життєтворчості.....	4
Петренко О.Б. Гендерні відмінності формування життєвих перспектив у старшокласників.....	6
Корнієнко О.В. Індивідуально-психологічні особливості психосоматичного здоров'я студентів-юнаків.....	10
Безкоровайна О.В. Особистісне самоствердження у контексті професійного вдосконалення і життєвих перспектив у ранньому юнацькому віці.....	15
Артемова О.І. Професійне становлення і розвиток креативної особистості майбутнього педагога.....	19
Безлюдна В.І., Осьмак Л.П. Динамічні аспекти життєвої перспективи особистості у період переходу від підліткового до раннього юнацького віку.....	22
Блинова О.Є. Гендерні аспекти психологічного здоров'я.....	25
Бордюк В.М., Бабак К. Ціннісно-сміслова природа самовизначення старшокласника.....	28
Вакарєв Є.С. Психологические особенности гендерной интерпретации парфюмерных запахов.....	31
Воробйов А.М. Концептуальні основи формування соціально активної особистості майбутніх вчителів у розвиваючому виховному просторі педагогічного університету.....	36
Галецька І.І., Пендюр А.В. Психологічні чинники професійної ідентифікації студентської молоді.....	39
Главінська О.Д. Життєві цінності особистості.....	43
Демчук О.О. Соціально-психологічна компетентність особистості та її психологічні прояви.....	46
Дружиніна І.А. Феномен ідентичності та ідентифікації в руслі сучасних психологічних досліджень.....	48
Димченко Н.С. Розвиток особистості менеджера як психологічна проблема.....	52
Долгих А.А. Неусвідомлена релігійність особистості як психологічний феномен.....	55
Завгородня О.В. Питання ціннісного становлення художньо обдарованої особистості.....	58
Завгородня О.В., Курганська Л.О. До проблеми збереження психологічного здоров'я дитини.....	64
Ісасва Є.С. Вплив хвороби на становлення життєвих перспектив особистості.....	70
Івашкевич Е.З. Методологічні засади підготовки практичних психологів у вищих навчальних закладах різних рівнів акредитації.....	73
Камінська О.В. Психологічний аналіз феномену самоставлення в юнацькому середовищі.....	78
Кардаш Г.М. Моральне вдосконалення студентської молоді у контексті життєвих перспектив.....	83
Кашпур Ю.М. Наукова інтерпретація узагальнених гендерних та сексуальних стереотипів: їх вплив на розвиток фізичного образу „Я” підлітка.....	86
Кобильнік Л.М. Динаміка особливостей самоактуалізації особистості майбутніх психологів і педагогів.....	89
Ковалевич В.В. Психосоціальний розвиток особистості: формування життєвих перспектив у контексті естетичних цінностей.....	94
Корчакова Н.В. Самопрезентаційна складова монологічного виступу.....	97
Косарєва О.І. Вплив подружніх стосунків на особистісний розвиток дитини.....	100
Кириченко Н.А. Переживання буденності як елементарна форма життєтворчості особистості в юнацькому віці.....	103
Кравчук М.М. Формування особистісного цілепокладання, як елемента життєвої перспективи підлітків з девіантною поведінкою.....	109
Мазяр В.М. Особливості розвитку мислення школярів на уроках світової літератури.....	113
Марковець Г.В. Критерії транспективної діагностики особистісного зростання і соціальної спроможності сучасної людини у розумінні практичних психологів.....	116
Марковець Л.М. Динаміка моральних цінностей майбутніх психологів як показник їх особистісного зростання у процесі професійного становлення.....	120
Матейко-Калиний Н.М. Особливості емоційного реагування на життєві ситуації у дітей, які мешкають в зоні посиленого радіоекологічного контролю.....	127
Мешко Г.М., Мешко О.І. Формування компетентності здоров'я збереження майбутніх учителів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін.....	130
Михальчук Н.О. Культурологічно орієнтоване навчання студентів іноземної мови.....	133
Назарець Л.М. Пізнавальний інтерес як складова самосвідомості підлітків.....	138
Ніколайчук Г.І. Загальні моделі породження вислову у структурі мовленнєвої діяльності.....	141
Ніколайчук І.О. Проблема авторських новотворів у парадигмі породження та сприймання вислову.....	146
Оселедько О.О. Цілепокладання як чинник професійно-особистісного зростання майбутніх практичних психологів на етапі вузівської підготовки.....	151
Островська О.І. Професійний діагноз як складова багатоаспектного психологічного діагнозу при параноїдній шизофренії.....	154
Осьмак Л.П. Психологічні особливості життєвої перспективи вагітних жінок.....	157
Павелків В.Р. Теоретичний аналіз головних підходів до дослідження агресії та агресивної поведінки.....	161
Панасюк М.М. Шляхи пониження рівня навчального стресу в студентів.....	166
Пісоцький О.П. Тренінг базових когнітивних стилів майбутніх психологів як чинник їх професійного	

самовдосконалення.....	169
Поліщук Н.В., Панченко М.С., Панченко І.М., Мосісвич О.С. Загроза духовного зубожіння молоді.....	173
Попчук О.В. Професійна культура менеджера: проблеми та перспективи формування.....	176
Потапчук Т.В. Підготовка студентів до роботи з хоромим колективом.....	179
Прокоф'єва О.О. Вплив неконструктивних настанов на готовність до особистісного зростання майбутніх педагогів.....	182
Розова Т.М. Професійна спрямованість як умова розвитку комунікативних здібностей у майбутніх психологів.....	188
Романюк В.Л. Біоетичні аспекти онтогенезу особистості.....	193
Рудюк О.В. „Реконструкція” суб'єктивного психологічного простору безробітних методом багатомірного шкалювання.....	196
Рудь Г.В. Особливості емоційного забарвлення ментальних карт життя старшокласників та студентів.....	199
Савуляк В.О. Формування образу майбутньої професійної діяльності як детермінанта особистісного розвитку.....	206
Сеньовська Н.Л. Саморегуляція як засіб професійного всамодосконалення вчителя.....	209
Сеньчук О.В. Прояви психологічних труднощів студентів у процесі вивчення іноземної мови та шляхи їх подолання.....	212
Скляр П.П. Формування управлінської культури інженера як ймовірна складова трансформації його професійної підготовки.....	215
Смалько М.Ф. Поняття „норма” у розумінні музичної обдарованості.....	219
Співак В.І., Гаврилов О.В. Особливості консультування старших школярів з питань самовизначення, вибору професії та життєвих планів.....	222
Сторож О.В. Теоретичний аналіз життєвого шляху особистості за регулятивно-детерміністською концепцією.....	225
Сулжук А.Ф. Професійний особистісно-орієнтований підхід у підготовці конкурентоспроможного фахівця.....	229
Турецька Х.І. Аналіз підходів до розуміння ідентичності у психологічній науці.....	232
Уличний І.Л. Особливості реалізації профорієнтаційного проекту у навчально-виховному процесі школи.....	236
Ульяновська Л.П. Використання активних методів навчання у підготовці майбутніх хормейстерів.....	241
Фалько Н.М., Вовчак Н.А. Використання соціально-психологічного тренінгу у роботі практичного психолога з акцентуйованими підлітками.....	244
Хупавцева Н.О. Формування комунікативних умінь педагога.....	247
Чорнописка О.П. Динаміка ставлення чоловіків та жінок до дошлюбних та позашлюбних сексуальних стосунків у США, СРСР, Росії, Україні, Німеччині у другій половині 20 ст.....	251
Юрченко В.М., Волощук О.О. Професійний стрес як негативний фактор вдосконалення педагогічної діяльності.....	254
Юрченко В.М., Грищук М.М. Вікові кризи у дітей та підлітків у контексті формування їх до невротичних станів та життєвих перспектив.....	257
Ягьяєва С.В. Професійна само ідентифікація майбутніх психологів як форма вияву особистісного зростання.....	261
Яцюрик А.О. Розвиток суб'єктності особистості в процесі читання художньої літератури.....	264
Відомості про авторів.....	270

Наукове видання

ОБНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 37

Заснований у 1996 р.

Редактор збірника Воробйов А.М.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Технічний редактор Кравчук В.Ю.

Комп'ютерна верстка Хильчук Т.К.

Здано до набору 02.04.2007 р. Підписано до друку 9.04.2007 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 29,14. Обл. вид. арк. 29,57. Замовлення № 25/1 Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 37. — Рівне: РДГУ, 2007. — 274 с.**

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психосоціального розвитку особистості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 159: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20